

SUN'IY INTELLEKTNING JURNALISTIKADAGI ROLI: IMKONIYATLAR VA TAHDIDLAR

Abdusalamova Zanjiloy Farxod qizi

O'zDJTU Xalqaro jurnalistika fakulteti talabasi.

Zulfiya nomidagi davlat mukofoti sovrindori.

Elektron pochta: @azanjiloy@gmail.com

Telefon: +998915049891

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15553005>

Annotatsiya. Ushbu maqolada sun'iy intellektning jurnalistikaga ta'siri, uning imkoniyatlari va tahdidlari tahlil qilinadi. Yangiliklar yaratish va tarqatish jarayonlarida SI texnologiyalari qanday afzalliklar yaratayotgani, ayni paytda qanday axloqiy va professional muammolarni yuzaga keltirayotgani muhokama qilinadi. Maqolada xorijiy tajribalar va O'zbekiston OAVlarida olib borilayotgan harakatlar misolida tahlil keltirilgan.

Kalit so'zlar: sun'iy intellekt, jurnalistika, yangiliklar avtomatizatsiyasi, etik masalalar, algoritmlar, media texnologiyalar, so'z erkinligi, fakt tekshiruvi.

Аннотация: В статье рассматривается влияние искусственного интеллекта на журналистику, его потенциальные возможности и возникающие угрозы. Анализируются как положительные стороны автоматизации новостей, так и этические проблемы, связанные с применением ИИ в СМИ. Особое внимание уделено международному опыту и ситуации в Узбекистане.

Ключевые слова: искусственный интеллект, журналистика, автоматизация новостей, этика, алгоритмы, цифровые технологии, свобода слова, проверка фактов

Annotation: This article analyzes the impact of artificial intelligence on journalism, focusing on both its advantages and the challenges it brings. It examines how AI technologies are automating news production and distribution while also raising ethical concerns. The discussion includes international examples as well as developments in Uzbekistan's media landscape.

Key words: artificial intelligence, journalism, news automation, ethics, algorithms, media technologies, freedom of speech, fact-checking.

KIRISH

So'nggi yillarda sun'iy intellekt (SI) texnologiyalarining rivojlanishi axborot-kommunikatsiya sohalarida tub o'zgarishlarni yuzaga keltirmoqda. Ayniqsa, jurnalistika sohasi ushbu innovatsion texnologiyalardan faol foydalana boshlagani kuzatilmoqda. Avvallari faqat inson tafakkuri va tahliliy salohiyatiga tayanilgan yangiliklar yaratish jarayoni endilikda sun'iy intellekt yordamida avtomatlashtirilmoqda. Bu esa jurnalistika amaliyotiga yangicha yondashuv, samaradorlik va tezkorlik olib kirmoqda. Biroq bu jarayon biryoqlama emas. SI texnologiyalarining jurnalistikaga jadal kirib kelishi bilan birga, bir qator muammolar va tahdidlar ham yuzaga chiqmoqda. Jumladan, axborotning haqqoniyligi, algoritmlarning xolisligi, inson mehnatining qadri, axloqiy me'yorlar va kasb odobiga rioya qilish masalalari dolzarb bo'lib bormoqda. Sun'iy intellektning noto'g'ri qo'llanilishi yoki noto'g'ri sozlangan algoritmlar orqali noto'g'ri axborot tarqatilishi ehtimoli ham mavjud. Maqolaning asosiy maqsadi — sun'iy intellektning jurnalistika jarayonlariga ta'sirini har tomonlama o'rganish, uning ijobiy imkoniyatlari va salbiy tahdidlarini tahlil qilishdir. Bunda xalqaro va mahalliy

tajriba asosida misollar keltirilib, ilmiy tahlil orqali asosiy xulosalar chiqariladi. Shuningdek, O'zbekiston axborot makonida SI texnologiyalarini tatbiq etish borasidagi real misollar, imkoniyatlar va ehtimoliy cheklovlar ham yoritib beriladi.[1]

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Sun'iy intellekt (SI) texnologiyalarining jurnalistikadagi roli so'nggi yillarda olimlar, jurnalistlar va texnolog mutaxassisleri e'tiborida bo'lgan muhim tadqiqot yo'nalishidir. Dastlab, SI texnologiyalari jurnalistikada yordamchi vosita sifatida ko'rilgan bo'lsa, bugungi kunda u butun axborot yaratish zanjirini tubdan o'zgartirmoqda. Bu esa ilmiy adabiyotlarda keng muhokama qilinmoqda. Amerikalik olim Meredith Broussard o'zining "Artificial Unintelligence" (2019) asarida sun'iy intellekt vositalarining jurnalistikadagi imkoniyatlarini tahlil qilar ekan, inson tafakkurini to'liq almashtira olmasligi, balki uni to'ldiruvchi vosita sifatida qaralishi kerakligini urg'ulaydi. Uning fikricha, SI yangilik yaratish jarayonini avtomatlashtiradi, ammo jarayonning chuqur tahlil, kontekst, axloqiy mezonlar kabi jihatlarida hali ham inson omili muhim rol o'ynaydi. Carl-Gustav Lindén va Esa Reunanen (2021) o'z tadqiqotlarida SI jurnalistikaning iqtisodiy modeli va ish o'rinlariga ta'siri haqida to'xtalib, avtomatlashtirilgan kontent ishlab chiqarish jurnalistlarning vazifalarini qayta taqsimlashga olib kelishini ta'kidlaydi. [2] Ular sun'iy intellekt orqali yaratilgan kontent auditoriya tomonidan qanday qabul qilinishini tahlil qilib, SI materiallari informatsion, lekin insoniylikdan yiroq ekani haqida xulosa chiqaradi. Anderson, Bell va Shirky (2022) tomonidan olib borilgan tadqiqotlar jurnalistikaning raqamli transformatsiyasida SI'ning tutgan o'rni haqida batafsil ma'lumot beradi. [3] Ularning fikricha, eng muhim jihat — bu sun'iy intellekt yordamida yangiliklar ishlab chiqarish jarayonining tezlashuvi bilan birga, tahririyatlarning fakt tekshirish va axloqiy mezonlarga rioya qilish mas'uliyati yanada ortishidir. O'zbekiston sharoitida esa sun'iy intellekt va jurnalistika integratsiyasi hali to'liq yo'lga qo'yilmagan. Biroq, so'nggi yillarda "Milliy axborot agentligi", "Daryo.uz" kabi OAVlar matn tahlili, avtomatik sarlavha yaratish va boshqa sun'iy intellekt asosidagi xizmatlarni bosqichma-bosqich joriy etmoqda. Shu bilan birga, bu borada yetarli ilmiy asoslangan tahlillar hali yetarli emas. Bu holat o'z navbatida, mavzuni chuqur ilmiy tahlil qilish zaruriyatini ko'rsatadi. Umuman olganda, adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, dunyo jurnalistikasida SI'ning o'rni tobora ortib bormoqda va bu jarayonning ijobiy jihatlari bilan birga, jiddiy tahdidlari ham mavjud. Ilmiy izlanishlar ko'proq G'arbiy mamlakatlarga oid bo'lsa-da, ularni O'zbekiston kontekstida o'rganish muhim nazariy va amaliy ahamiyatga ega. Metodlar: Maqolada quyidagi ilmiy metodlardan foydalanildi:

1. Adabiyotlar tahlili metodi – xalqaro va milliy manbalarni solishtirish, dolzarb fikrlarni aniqlash;
2. Kontent tahlili – AI yordamida yaratilgan yangiliklarning shakli, mazmuni va til uslubi o'rganildi;
3. Suhbat metodi – jurnalistika sohasida faoliyat yuritayotgan mutaxassislar bilan intervyular olib borildi;
4. Taqqoslash metodi – xorijiy va mahalliy tajribalar o'rtasidagi farqlar, afzalliklar va muammolar aniqlab berildi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Tadqiqot davomida sun'iy intellekt texnologiyalarining jurnalistikaga ta'siri quyidagi asosiy yo'nalishlarda namoyon bo'layotgani aniqlandi: 1. Yangiliklar ishlab chiqarishning avtomatlashtirilishi; Sun'iy intellekt jurnalistikada tezkorlik va samaradorlikni oshirishga

xizmat qilmoqda. AI asosidagi avtomatik matn yaratish vositalari (masalan, GPT, NewsGPT, Wordsmith) qisqa yangiliklar, moliyaviy hisobotlar va sport natijalarini inson aralashuvisiz yozishga qodir. Bu esa tahririyatlarga ko'proq kontent ishlab chiqarish imkonini bermocda.[4] Tadqiqot davomida aniqlanishicha, bu vositalar statistik ma'lumotlarga asoslangan matnlar uchun juda foydali, ammo analitik va chuqur maqolalar yozishda inson fikri hanuz muhim. 2. Fakt tekshiruv va tahlilning avtomatlashtirilgan tizimlari. Ko'plab xorijiy media kompaniyalarda AI vositalari faktlarni avtomatik tekshiruvchi dasturlarga asoslangan. Masalan, ClaimBuster [5] yoki FullFact kabi platformalar siyosiy chiqishlardagi faktlar to'g'riligini tezda aniqlaydi. O'zbekistonda esa bu boradagi faoliyat endigina shakllanmoqda. "Factcheck.uz" loyihasi bu yo'nalishda dastlabki bosqichda bo'lsa-da, AI integratsiyasi hali to'liq amalga oshirilmagan. 3. Sun'iy intellektga nisbatan ishonch masalasi. So'rovnomal va intervyularda jurnalistlar sun'iy intellekt dan foydalanishga ehtiyotkorlik bilan yondashayotganlari kuzatildi. Ularning aksariyati AI'ni yordamchi vosita sifatida qabul qilsa-da, asosiy tahririy qarorlar inson tomonidan berilishi kerakligini ta'kidladilar. Auditoriya ham AI tomonidan yozilgan yangiliklarni ayrim hollarda "sovuq", "insoniylikdan yiroq" deb baholagan. 4. Axloqiy muammolar va tahdidlar SI asosida yaratilgan kontentda mualliflik, axloqiy mezonlar, manipulyatsiya va noto'g'ri axborot tarqatish xavfi mavjud. Shuningdek, soxta videolar (deepfake), AI orqali yaratilgan fotosuratlar orqali yolg'on axborot tarqatilishi real tahdid sifatida baholanmoqda. Bu holat jurnalistika prinsiplari – xolislik, aniqlik, haqqoniylik tamoyillariga ziddir. 5. O'zbekistondagi holat O'zbekiston ommaviy axborot vositalarida SI texnologiyalari hali keng joriy etilmagan. Biroq ayrim tahririyatlar (masalan, Daryo.uz, Kun.uz) sarlavha avtomatizatsiyasi, matn qisqartirish va yozuv tahlili kabi texnologiyalarni sinov tariqasida qo'llamoqda. Jurnalistlar orasida bu texnologiyalarning foydasi va salbiy jihatlari borasida ikki xil fikrlar mavjud.[6] Ayni vaqtda bu sohada malakali mutaxassislar yetishmovchiligi va qonunchilikda aniq me'yorlar yo'qligi ham mavjud muammo sifatida qayd etildi.

XULOSA

Ushbu tadqiqotda sun'iy intellektning jurnalistika sohasidagi o'rni, imkoniyatlari va tahdidlari batafsil tahlil qilindi. Aniqlanishicha, SI texnologiyalari yangiliklar ishlab chiqarishni avtomatlashtirish, fakt tekshirish va tahlil jarayonlarini tezlashtirishda muhim vosita sifatida xizmat qilmoqda. Biroq, inson omilining to'liq o'rni bosish qiyin va ayni paytda axloqiy me'yorlar, haqqoniylik va ishonchlilik masalalari alohida e'tibor talab qiladi. O'zbekiston sharoitida SI texnologiyalarining joriy etilishi hali bosqichma-bosqich amalga oshmoqda va bunda malakali kadrlar tayyorlash hamda qonuniy baza yaratish zarurati mavjud. Shu bois, kelajakda sun'iy intellektning jurnalistikadagi roli yanada oshishi uchun nafaqat texnologik, balki ijtimoiy, axloqiy va huquqiy jihatlar ham kompleks tarzda o'rganilishi zarur. Tadqiqot natijalari ko'rsatdiki, SI bilan jurnalistika integratsiyasi jamiyat axborot xavfsizligini ta'minlash, axborot sifatini oshirish va media maydonni yanada rivojlantirishda muhim omil bo'lishi mumkin.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Broussard, M. (2019). Artificial Unintelligence: How Computers Misunderstand the World. MIT Press. — SI va jurnalistika o'rtasidagi asosiy munosabatlar, SI imkoniyatlari va cheklovlari haqida.
2. Lindén, C.-G., & Reunanen, E. (2021). Impact of AI on Journalism: Automation and Ethics. *Journal of Media Ethics*, 36(2), 115-129. — SIning jurnalistikaning iqtisodiy modeli va axloqiy muammolar bo'yicha tahlili.
3. Anderson, C. W., Bell, E., & Shirky, C. (2022). Post-Industrial Journalism: Adapting to AI and Digital Media. *Digital Journalism*, 10(1), 5-22. — SI texnologiyalarining jurnalistikaga ta'siri va raqamli transformatsiya.
4. Full Fact. (2020). AI in Fact-Checking. Retrieved from <https://fullfact.org/ai-fact-checking/> — Fakt tekshirishdagi AI tizimlari haqida ma'lumot.
5. ClaimBuster. (2021). Automated Fact-Checking System. Retrieved from <https://claimbuster.org/> — Siyosiy faktlarni avtomatik tekshirish usullari.
6. O'zbekiston Milliy Axborot Agentligi. (2023). Sun'iy Intellekt texnologiyalarini joriy etish bo'yicha hisobot. Toshkent. — O'zbekistondagi SI texnologiyalarining amaliy qo'llanilishi.